

УДК 37.062/.064.2:316.7(477.87)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279112>

Тетяна Молнар, доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Марія Лавренова, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Наталія Лалак, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Любов Фенчак, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

УЧИТЕЛЬ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СУБ'ЄКТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті порушується проблема взаємодії суб'єктів освітнього процесу в міжкультурному освітньому просторі. Визначено стан досліджуваного питання в педагогічній теорії і практиці; уточнено сутність понять "міжкультурний простір", "міжкультурна взаємодія"; окреслено особливості міжкультурного простору Закарпаття; описано вимоги до вчителя початкових класів як суб'єкта освітнього процесу в умовах міжкультурної взаємодії; на основі аналізу емпіричних даних з'ясовано, наскільки сучасний учитель початкових класів обізнаний з проблемами міжкультурної освіти.

Ключові слова: міжкультурний простір; міжкультурна взаємодія; освітнє середовище; толерантність; терпимість; вчитель початкових класів.

Лім. 12.

Tetiana Molnar, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department,
Mukachevo State University

Marija Lavrenova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department,
Mukachevo State University

Natalia Lalak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department,
Mukachevo State University

Lubov Fenchak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methodics of Primary Education Department,
Mukachevo State University

PRIMARY CLASS TEACHER AS A SUBJECT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE CONDITIONS OF INTERCULTURAL INTERACTION

The article raises the issue of interaction of the subjects of the educational process in the intercultural educational space. Based on the analysis of the scientific literature, the state of the researched issue in pedagogical theory and practice is determined; the essence of the concepts "intercultural space", "intercultural interaction" is specified; features of intercultural space of Transcarpathia are outlined; describes the requirements for primary school teachers as a subject of the educational process in terms of intercultural interaction.

The problem of formation of value pluralism, mentality of cooperation, formation of "dialogue of cultures" of different nationalities, races, religions, views and beliefs, formation of personality capable of perceiving and understanding not only own but also cultural values of other peoples, capable of interethnic and intercultural communication.

The authors used theoretical research methods (analysis and generalization of the literature), empirical (observations, interviews, surveys) and methods of quantitative statistics.

Based on the analysis of empirical data, it is found out how modern primary school teacher is aware of the problems of intercultural education, in particular: understanding of terminology (ideas about national, cultural, intercultural values, features of their formation in the educational process of primary school); awareness of the values of Ukrainian and other cultures; understanding the factors that unite peoples and finding out the reasons that differentiate or may differentiate between different cultures; vision of ways to overcome intercultural contradictions and create conditions for peaceful coexistence of cultures; creating conditions for the formation of intercultural values in primary school students.

Keywords: intercultural space; intercultural interaction; educational environment; toleration; tolerance; primary school teacher.

Постановка проблеми. Складні й неоднозначні процеси, які відбуваються у суспільстві, ставлять перед кожною людиною завдання вибору та самовизначення у сфері особистісних цінностей, культурних установок, місця у суспільному житті та професійній діяльності. Це пояснюється тим, що сучасна демократична модель суспільних відносин вимагає змін у способі життя, взаєминах між окремими людьми і групами, що належать до різних національностей і віросповідань. Саме тому важливим є формування висококультурного громадянина України, здатного взаємодіяти з іншими культурами на основі принципу толерантності.

Важливість міжкультурної взаємодії визначена в різних міжнародних (Загальна декларація прав людини, прийнята Організацією Об'єднаних Націй [4], Декларація незалежності США [1]), а також в інших документах, що видані Європейським Парламентом та Європейською Комісією. Закріплені у них положення підтверджують значення культурної різноманітності й запобігають будь-якій формі дискримінації в освітніх установах, сприяючи пропаганді демократичних принципів і соціальної справедливості, наголошують на тому, що заклади освіти мають важливе значення у формуванні цінностей, необхідних для демократичного суспільства.

Україна, яка вибрала шлях демократичного та європейського розвитку, активно долучається до процесів, визначених вітчизняним законодавством у сфері освіти (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. (2002), закони України “Про освіту” (2017), “Про повну загальну середню освіту” (2020), Концепція “Нова українська школа” (2016) та ін.). Як зазначається в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. [8], освітня система має забезпечувати формування особистості, яка розуміє свою приналежність до європейської цивілізації; збереження та продовження українських культурно-історичних традицій, історії та культури народів, що живуть на території України; виховання демократичної особистості, яка поважає традиції народів та культур світу; виховання культури миру й міжособистісних відносин тощо.

Водночас удосконалюється законодавство, створюються механізми для реалізації задекларованих демократичних принципів і засад етнонаціональної регіональної освітньої політики Закарпаття (“Програма розвитку освіти Закарпаття на 2013–2022 рр.”, “Програма забезпечення розвитку освіти, культури, традицій національних меншин області на 2016–2020 рр. та співпраці із закордонними українцями на період до 2020 р.”, Програма “Центр культур національних меншин Закарпаття” на 2016–2020 рр.” та ін.).

Аналіз досліджень. Увага вітчизняних науковців у сфері міжкультурності зосереджена на декількох

аспектах проблеми, зокрема: становленні міжкультурної освіти (Л. Гончаренко, В. Кузьменко); вивченні сучасних концепцій розвитку освіти та освітнього простору (Т. Молнар, Л. Чередник); розвитку міжкультурної компетентності педагогів (О. Березюк, Н. Величко) та діалогу культур (Н. Лалак, О. Слоновська). На особливе значення у контексті означеної проблеми заслуговують дослідження, присвячені толерантності (О. Біда, А. Молчанова), а також різним аспектам формування етнічної ідентичності та культури міжнаціональних відносин (Т. Атрощенко, П. Кендзьор). Питання міжкультурності й міжкультурної освіти окреслені у низці студій зарубіжних учених (E. Arries, L. Derman-Sparks, F. Levrau, P. Loobuyck, T. Modood, R. Zapata-Barrero).

Мета статті – окреслити вимоги до вчителя початкових класів як суб'єкта освітнього процесу в умовах міжкультурної взаємодії; на основі аналізу емпіричних даних з'ясувати, наскільки сучасний педагог обізнаний з проблемами міжкультурної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасний соціум складається зі спільнот з різними етнокультурними, мовними та конфесійними характеристиками, які зберігають і передають свої культурні традиції. Умови співіснування різноетнічних груп сприяють розвитку соціального досвіду та взаємних норм поведінки. Таким чином, міжкультурне суспільство є складною системою, що об'єднує людей різних національностей з усіма їх взаємодіями та залежностями. Відмінності культур у межах одного середовища мають великий вплив на систему освіти, оскільки сама вона є неодмінним складником культури.

Вітчизняний дослідник В. Євтух визначає термін “простір міжкультурного діалогу” як поле, на якому відбуваються контакти, спілкування, зв'язки між носіями різних культур та культурними елементами [2]. Цей термін наголошує на важливості діалогу між культурами, що допомагає розвивати взаєморозуміння і взаємну толерантність. Такий діалог відкриває нові можливості для розвитку взаємовідносин між різними етнічними і культурними групами.

Міжкультурний простір розуміємо як комплексний соціокультурний феномен – систему багатопланових і багатовимірних відносин, що об'єктивно відтворюються та самостійно розвиваються у процесі організації й передачі певної сукупності знань, функціонують у реальному просторово-часовому континуумі, охоплюють як суб'єктів взаємодії, так і високу комунікативну здатність, мобільність, стійкість, толерантність [6].

Міжкультурний освітній простір характерний для регіонів із поліетнічним складом населення. Його особливістю є залучення учасників-представників різних національностей, носіїв різних культур. У зв'язку з цим вони будують комунікацію на осно-

ві своїх уявлень про взаємодію, які можуть відрізнятися через культурні відмінності, різні системи цінностей, різне розуміння соціальних ролей [7].

У Концепції “Нова українська школа” [5] широко аналізується значення освітнього середовища початкової школи як простору для взаємодії учасників освітнього процесу на різних рівнях. Це середовище не обмежується приміщенням закладу освіти, а може включати елементи фізичного простору місця: інфраструктуру, історичні пам'ятки, пам'ятники, назви вулиць, будинки культури, бібліотеки, музеї тощо. Ці елементи є акумуляторами величезного масиву інформації, яка зазвичай має багатокультурний характер. Таке середовище сприяє усвідомленню спільності життєвого простору і важливої ролі представників різних культур у загальному суспільному розвитку.

Закарпаття має унікальне географічне розташування у порівнянні з іншими регіонами України, оскільки межує з декількома країнами – Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Польщею. Згідно з результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 р., понад 15 % населення області складають представники національних меншин, зокрема 10090 осіб вважають себе русинами, 83 – гуцулами, 25 – бойками [9]. Постає завдання формування ціннісного плюралізму, менталітету співробітництва та розвитку діалогу між різними культурами й національностями, формування особистості, здатної сприймати та розуміти культурні цінності не лише своєї національності, але й інших народів, бути спроможною до міжнетічної і міжкультурної комунікації.

Ключовою фігурою в міжкультурному освітньому просторі, поза сумнівом, є педагог, який повинен уміти налагоджувати ефективні контакти з учасниками освітнього процесу незалежно від їх віку, національності, соціального стану, культурних та інших відмінностей, тим самим стверджуючи власну толерантну позицію. Відтак організація соціокультурного життя у міжкультурному просторі стає однією з найактуальніших проблем для вчителя початкових класів. Ця проблема стосується існування різних цивілізацій, етнічних та соціальних груп, а також кожної окремої особистості.

Сьогодні вчитель початкових класів має відповідати новим вимогам, які включають розвиток культури міжнаціонального спілкування, міжнетічну толерантність та обізнаність у культурно-освітніх традиціях етносів, що проживають у регіоні та навчаються у тому чи тому закладі освіти. У такий спосіб вчитель стає суб'єктом культурно-історичного процесу, розуміє закономірності розвитку культури як процесу створення, збереження і трансляції загальнолюдських цінностей. Також він повинен розбиратися в традиціях та духовних пріоритетах інших націй, уміти спілкуватися в сучасному світі, оперуючи світовими культурними еталонами й образами.

Цей процес пов'язаний із формуванням міжкультурного світогляду, що зумовлює таку організацію життя і професійної діяльності, за якої педагог має бути відкритим до сприйняття культур інших народів. При цьому національне набуває ознак ґрунтовності, оскільки міжкультурний освітній простір має функціонувати як цілісна система полілогу культур як на загальнодержавному рівні, так і в розрізі окремих регіонів.

У професійному стандарті за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)” передбачається функція “партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу” [10]. Виникає необхідність створення толерантного середовища в початковій школі. В педагогічній літературі таке середовище описується як “позбавлене упереджень” (Л. Дерман-Спаркс [12]), “засноване на суб'єкт-суб'єктному підході та принципах гуманізму, довіри, взаєморозуміння і позитивного ставлення до всіх дітей” (О. Сараєва [11]), а також як середовище, що сприяє формуванню толерантної особистості, відкритої для інших, стійкої до внутрішніх змін та зовнішніх впливів, гуманістичної та варіативної (Т. Єжова [3]).

Варто пам'ятати, що майже 15–20 % учнів – різні за походженням (національним, расовим, релігійним, мовним), тому вчителеві необхідно володіти інформацією про звичаї і традиції різних народів світу, використовувати методи та засоби навчання, які б полегшували процес соціалізації дитини в полікультурному середовищі, стимулювали інтерес до навчання і перебування в школі зокрема.

Для визначення рівня обізнаності сучасного вчителя початкових класів з проблемами міжкультурної освіти було розроблено опитувальник, який охоплює такі аспекти: розуміння термінології (уявлення про національні, культурні та міжкультурні цінності, а також особливості їх формування в освітньому процесі початкової школи); знання цінностей української та інших культур; усвідомлення чинників, які об'єднують народи, а також з'ясування причин, які розмежовують або можуть розмежовувати представників різних культур; розуміння шляхів подолання міжкультурних суперечностей та створення умов мирного співіснування культур; створення умов для формування у здобувачів початкової освіти міжкультурних цінностей.

В опитуванні взяли участь вчителі початкових класів закладів загальної середньої освіти Закарпаття (м. Мукачево). Висловлюємо глибоку вдячність респондентам за добровільну участь у дослідженні та згоду на публікацію його результатів. Отримані дані використовувались виключно в наукових цілях.

Порівняльний аналіз відповідей учителів щодо розуміння термінології з проблеми міжкультурної

УЧИТЕЛЬ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СУБ'ЄКТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

освіти свідчить, що національні та культурні цінності мають велике значення для них. За результатами опитування, 71,0 % педагогів розуміють національні цінності як прояв певної культури. Термін “міжкультурні цінності” був розкритий так: 62,3 % вчителів висловили думку, що це цінності, спільні для всіх народів, а 21,1 % – що цінності свідчать про взаємопроникнення двох і більше культур. За результатами опитування також встановлено, що педагоги трактують толерантність як повагу до людини та знання про культурні цінності сусідніх етносів (14,7 %), а також як знання історії релігії, літератури тощо (11,9 %). Однак 73,7 % респондентів не змогли відповісти, що є ознакою використання ними міжкультурних принципів й цінностей. Цю тезу засвідчує те, що міжкультурні цінності ще не досягли рівня усвідомлення серед цільової аудиторії.

За результатами проведеного опитування найбільш поширеним розумінням провідного принципу міжкультурних цінностей – толерантності – серед учителів початкових класів є асоціація з поняттям “терпимість”. У відповідях вказується, що це терпіння до різних релігій, мов, національностей. Для толерантної людини важливими є такі риси, як розуміння іншого, чутливість, милосердя, відкритість до сприйняття, дружельюбність, демократичність, повага до іншого етносу. Важливо зазначити, що ми розрізняємо поняття “толорантність” і “терпимість”. Толорантність розглядаємо як готовність постійно і з гідністю сприймати особистість, річ або подію, як витримку, примирення, тоді як терпимість – це моральне поняття, обов'язок особистості сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного), демократії та верховенства права.

За допомогою відповідей вчителів на питання щодо визначення терміна “формування міжкультурних цінностей” можна спрогнозувати складові цього поняття. Зокрема, педагоги пояснюють особливості формування міжкультурних цінностей як результат навчання і виховання дітей – 37,3 %; складовою міжкультурних цінностей називають повагу до традицій інших народів – 17,7 %; виховання певних рис характеру (терпимості, поваги тощо) – 19,1 %; аксіологічна складова присутня у відповіді “виховання поваги до різних культур” – 16,7 %; виховання певних якостей та ознайомлення учнів із культурою сусідніх народів – 9,2 %. Частина вчителів не виявили інтересу до проблеми формування міжкультурних цінностей у здобувачів початкової освіти, пояснюючи це тим, що їхній клас є мононаціональним за складом – 15,4 %; для 16,9 % педагогів такої проблеми взагалі не існує; “у класі представлено різні культури, тому учні вже позитивно налаштовані до будь-якої культури” – 43,1 %, що свідчить про поверхневе бачення проблеми.

Тільки 7,9 % вчителів звернули увагу на те, що проблема формування міжкультурних цінностей існує.

На основі порівняльного аналізу, проведеного педагогами-практиками, можна виділити спільні цінності, які є важливими для української культури та культур інших народів. Серед них: патріотизм, працелюбність, повага до старшого покоління, толерантність, гостинність, інтерес до минулого, що знайшло відображення у культурі, усній народній творчості, загальноживаних словах, спільні традиції, любов до національного мистецтва, виховання позитивного ставлення до людей будь-якої національності, історичний та географічний зв'язок, оригінальність національних костюмів, свободолюбність, святкова атмосфера, весела вдача, спільне в національній кухні. Означені цінності відображають загальнолюдські цінності, які є важливими для розвитку культури і співіснування різних національностей.

На переконання респондентів, специфічних особливостей культурам додає: виховання в родині – 32,7 %; віросповідання – 27,2 %; соціальний статус родини – 22,5 %; мова спілкування – 12,3 %; традиції – 5,3 %. Причинами, які обмежують міжкультурне спілкування, названо: незнання мови (49,6 %); культури двох і більше народів (29,2 %); брак знань, інформації (21,2 %).

Педагоги запропонували деякі форми взаємовивчення культур і скорочення дистанції між здобувачами початкової освіти. Використовуючи потенціал шкільних предметів, доцільно запроваджувати такі форми роботи: спеціально дібраний зміст у межах програми – матеріали про культурні особливості (цікаві факти про країни, міста, національні символи, традиції тощо); віртуальні екскурсії до інших країн; перегляд та обговорення тематичних мультфільмів; використання музичних творів різних країн, музичного супроводу на уроках; тематичні заходи, спрямовані на формування цінності власної культури, інтересу до культури інших народів тощо. Широкі можливості, крім того, має позаурочна діяльність (бесіди; розповіді; походи; дослідження історичних пам'яток; вивчення історії свого міста, села; освоєння народних ремесел, промислів; підготовка виставок, колекцій; вечори народної пісні й танцю; свята рідної мови; свята з використанням українських традицій, обрядів, звичаїв; козацькі забави тощо). Позаурочна робота містить арсенал методів, прийомів та засобів, які забезпечують процес формування культури міжособистісних взаємин, зокрема, поваги до національних цінностей, культури, прагнення до розуміння особливостей інших культур, здатності до взаємодії та спілкування з представниками інших культур як рівноправними партнерами.

Учителі початкових класів наголошують на важливості створення позитивних взаємин між учнями

різних культурних груп, зокрема між культурною більшістю та меншістю. Для досягнення цієї мети необхідно ознайомлювати дітей з успішними прикладами взаємодії з національними культурами та громадами, які формують спільну культурну спадщину українського суспільства. Важливо уникати демонстрації переваги однієї культури над іншою та пізнавати культуру й традиції різних народів у єдиній парадигмі, акцентуючи на позитивному впливі й подібностях між ними. Особливо актуальним такий підхід є для української педагогіки, оскільки вона стикається з мовним, етнічним, релігійним та регіональним розмаїттям суспільства.

Висновки. Таким чином, міжкультурна взаємодія є особливою формою міжособистісних відносин, що виникає між людьми з різним світоглядом, системами соціальних та моральних оцінок, цінностями, життєвим досвідом, відмінностями у поведінці, світобаченні та системі моральних оцінок. Проте сучасне суспільство не може існувати без побудови взаємин, які сприяли б налагодженню взаєморозуміння та міжнаціональної культури. У закладах освіти особливо важливо забезпечити гармонійне співіснування представників різних культур, налагодити їх ефективну взаємодію в міжкультурному просторі. Цей процес можливий завдяки умінню вчителя створювати освітнє середовище, комфортне для всіх учасників педагогічного процесу. Педагоги повинні ознайомлювати учнів із прикладами успішної взаємодії з національними культурами та громадами, які формують спільну культурну спадщину українського суспільства. При цьому важливо не демонструвати перевагу однієї культури над іншою, а підкреслювати позитивний взаємовплив та подібності між культурами, що допоможе уникнути конфліктних ситуацій та сприятиме розвитку ефективної міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларация независимости США. 1999. URL: <http://osvita.khpg.org/index.php?do=print&id=946555693>
2. Свтух В. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 313–319.
3. Єжова Т.Є. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 66–75.
4. Загальна декларація прав людини. 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Концепція “Нова українська школа”. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Молнар Т.І. Кроскультурний простір початкової школи як сфера взаємодії суб'єктів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. № 71. С. 169–173.
7. Молнар, Т.І. Освітнє середовище початкової школи як компонент міжкультурного простору. *Pedagogy theory: collective monography*. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2020. pp. 138–142. [in Ukrainian].

collective monography. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2020. pp. 138–142.

8. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. 2002. URL: <http://www.edudirect.net/sopids-1388-1.html>

9. Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 р. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/>

10. Професійний стандарт за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)”. 2020. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf

11. Сараєва О.В. Формування толерантного середовища в авторській школі В. Сухомлинського. *Наукові записки МДУ ім. В.О. Сухомлинського*. 2014. № 46 (108). С. 130–133.

12. Derman-Sparks L. Empowering children to create a caring culture in a world of differences. *Childhood Education*. 1993/94. Vol. 70, No. 2. pp. 66–71. URL: <https://doi.org/10.1080/00094056.1993.10520994>

REFERENCES

1. Deklaratsiia nezalezhnosti SShA (1999). [The Declaration of Independence of the United States]. Available at: <http://osvita.khpg.org/index.php?do=print&id=946555693> [in Ukrainian].
2. Ievtukh, V. (2009). Mizhkulturnyi dialoh: efektyvnyi konstrukt intehrativnoho rozvytku poliethnichnykh suspilstv [Intercultural dialogue: an effective construct of integrative development of multiethnic societies]. *Political management*. No. 3, pp. 313–319. [in Ukrainian].
3. Iezhova, T.Ye. (2012). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stvorennia tolerantnoho osvitnoho seredovyscha inkluzyvnoi shkoly [Organizational and pedagogical conditions for creating a tolerant educational environment of an inclusive school]. *Actual problems of education and upbringing of people with special needs*. No. 9, pp. 66–75. [in Ukrainian].
4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (1948). [Universal Declaration of Human]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
5. Kontseptsiia “Nova ukrainska shkola” (2016). [The concept “New Ukrainian school”]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
6. Molnar, T.I. (2019). Kroskulturnyi prostir pochatkovoї shkoly yak sfera vzaiemodii subiektiv [The cross-cultural space of the elementary school as a field of interaction of subjects]. *Scientific journal of the M.P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*. No. 71, pp. 169–173. [in Ukrainian].
7. Molnar, T.I. (2020). Osvitnie seredovyshe pochatkovoї shkoly yak komponent mizhkulturnoho prostoru [The educational environment of the primary school as a component of the intercultural space]. *Pedagogy theory: collective monography*. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch. pp. 138–142. [in Ukrainian].
8. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti (2002). [The national doctrine of the development of education of Ukraine in the 21st century]. Available at: <http://www.edudirect.net/sopids-1388-1.html> [in Ukrainian].
9. Pro kilnist ta sklad naseleння Zakarpatskoї oblasti za pidsumkami Vseukrainskoho perepysu naseleння 2001 roku

МОДЕЛЬ СО-АКТИВНОГО КОУЧИНГУ ТА ДОСВІД ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗВО

[About the number and composition of the population of the Transcarpathian region according to the results of the All-Ukrainian population census of 2001]. Available at: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/> [in Ukrainian].

10. Profesiyni standart za profesiiamy "Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel z pochatkovoi osvity (z dypломом молодшого спеціаліста)" (2020). [Professional standard for the professions "Teacher of primary classes of a general secondary education institution", "Teacher of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with junior specialist diploma)"]. Available at:

https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf [in Ukrainian].

11. Saraieva, O.V. (2014). Formuvannia tolerantnoho seredovyscha v avtorskii shkoli V. Sukhomlynskoho [Formation of a tolerant environment in the author's school of V. Sukhomlynskiy]. *Scientific notes of Moscow State University named after V.O. Sukhomlynskiy*. No. 46 (108), pp. 130–133. [in Ukrainian].

12. Derman-Sparks, L. (1993/94). Empowering children to create a caring culture in a world of differences. *Childhood Education*. Vol. 70, No. 2, pp. 66–71. <https://doi.org/10.1080/00094056.1993.10520994> [in English].

Стаття надійшла до редакції 29.03.2023

УДК 378.035.91

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279114>

Борис Савчук, доктор історичних наук, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Владислав Бобик, студент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Назар Пуляк, студент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

МОДЕЛЬ СО-АКТИВНОГО КОУЧИНГУ ТА ДОСВІД ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗВО

У статті розкрито сутність і структурну характеристику моделі Со-Активної коучингу та досвід її використання в експериментальній роботі з формування економічної культури майбутніх фахівців. Схарактеризовано основні компоненти Со-Активної коучингу (базові принципи; "атрибути життя людини"; модель у вигляді п'ятикутної зірки; структурована технологія та ін.). Представлено деякі результати використання технології Со-Активної коучингу в експериментальній роботі з формування і розвитку економічної культури майбутніх фахівців.

Ключові слова: педагогічна модель; коучинг; Со-Активний коучинг; економічна культура; техніка "сильних запитань".

Рис. 1. Літ. 6.

Borys Savchuk, Doctor of Sciences (History), Professor of the Pedagogy and Educational Management Department named after Bohdan Stuparyk of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University
Vladyslav Bobyk, Student of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University
Nazar Pulyak, Student of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

THE CO-ACTIVE COACHING MODEL AND THE EXPERIENCE OF ITS USE IN THE FORMATION OF THE ECONOMIC CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS IN HIGH SCHOOLS

The article reveals the essence and structural characteristics of the Co-Active coaching model and the experience of its use in experimental work on the formation of economic culture of future specialists. The main components of Co-Active coaching are characterized: four basic principles (the client is a creative, holistic personality; Co-Active coaching addresses the whole person's life; task setting comes from the client; the relationship between the coach and the client is a purposeful alliance of interaction) and "three basic attributes of human life" (realization, balance, process). The essence of the classical version of the Co-Active coaching model in the form of a five-pointed star is clarified, where each ray denotes a separate direction of cooperation between the coach and the client (listening; intuition; activity; self-management; curiosity).

The structured technology of Co-Active coaching is shown, consisting of logically interrelated elements – organizational forms, techniques, methods, methods of cooperation between a coach and a client, etc.

Some results of using the Co-Active coaching technology in the experimental work on the formation and development of the economic culture of future specialists in the specialty 011 "Educational, Pedagogical Sciences" (using the technique of "strong questions", the technique of "active listening" in the development of prognostic tools (questionnaires, prognostic conversations) and methods of experimental training, etc.). When summing up the results of the experimental work, its participants